UJUMBE WA MWANZILISHI MWENZA · SEHEMU YA 2 KATI YA 3

Kipe Kazi Kabla Hakijaoza

Sheria tatu za asili zinazoamua pesa,
muda na nguvu zako zinaishia wapi.

Na Mohd Asaa Khamis
Mwanzilishi mwenza, na mtaalamu wa mabadiliko ya kidijitali
Dakika 8 za kusoma

08:26:28

Bando lako la saa 24. Saa 12 jioni siku inaisha,
nalo linakufa. Halihamishiwi kesho.

KWA UFUPI

1. Pesa, muda na nguvu zako hazipotei. **Zinahama**, kutoka kwako kwenda kwa mtu mwingine.
2. Kila kilichotulia kinaoza. Huwezi kuhifadhi muda, wala kulaza pesa bila hasara. Unachoweza ni **kutumia tu**: kiishe kwa kutumika, kioze, au kipandwe.

3 Unachopata ni mwitikio wa unachotoa. Ukitaka kubadili kinachorudi, **badili unachopeleka**.

> Sehemu ya 1 ilituonyesha adui halisi, Ujinga, na jicho la mapungufu linalotuficha wingi tulionao. Swali la leo: wingi huo, ukishauona, unaupeleka wapi?

Tulifundishwa: “Akiba haiozi”

Methali hii tuliirithi kwa nia njema. Wazazi wetu walitaka tusitumie hovyo, na walikuwa sahihi.

Lakini methali hii imeficha ukweli mmoja: **akiba iliyolala inaoza**. Polepole, kimya kimya, bila kelele.

Fikiria mtu aliyeficha shilingi elfu kumi kwenye kibubu au chini ya godoro miaka kumi iliyopita. Siku anapokifungua, noti ni zile zile. Idadi ni ile ile.

Lakini sokoni, elfu kumi ile hainunui tena alichokuwa anakinunua. Hakuna mwizi aliyeingia. Pesa haikuibiwa. Ilioza.

Au bando. Ulinunua bando la wiki, ukalitunza ili lisiishe. Jumapili muda wake ukaisha, likafa. Hukulitumia, na bado umelipoteza.

Hizi si bahati mbaya. Ni sheria za asili. Ni tatu: mbili zinatoka kwenye elimu ya nishati na joto, na moja kwenye elimu ya mwendo. Zinatawala pesa, muda na nguvu zako kama zinavyotawala barafu, chuma na jua.

1 SHERIA YA KWANZA

Nishati haipotei. Inahama.

KWENYE FIZIKIA

Sheria ya uhifadhi wa nishati, ambayo ni sheria ya kwanza ya elimu ya nishati na joto (thermodynamics): nishati haitengenezwi wala haipotei. Inabadilika umbo tu. Umeme unakuwa joto kwenye pasi. Mafuta yanakuwa mwendo kwenye bajaji. Ilithibitishwa miaka ya 1840 na Mayer, Joule na Helmholtz [1].

Pesa yako ya mwezi uliopita haijapotea. Iko mahali fulani sasa hivi, kwenye mfuko wa mtu mwingine: aliyekuuzia vocha, kampuni ya michezo ya kubahatisha (kubeti), mwenye baa, mwenye nyumba, shule ya mtoto, duka la jirani. Haikutoweka. Ilihama.

Muda nao: saa tatu za kuperuzi simu (scroll) usiku hazikupotea. Zimegeuka matangazo yaliyouzwa, na mapato ya mtu aliyeielewa sheria hii kabla yako.

Nguvu nazo: jasho la siku nzima liligeuka kitu. Swali ni, kiligeuka mali ya nani?

SWALI SAHIHI

✗ ~~Pesa zangu zimeenda wapi?~~

✓ **Zimeenda kumjengea nani?**

Hii ni sheria ya asili tunayoitumia kama kioo. Kwenye uchumi mzima, benki zinaweza kuongeza pesa. Lakini kwako binafsi, kila shilingi uliyonayo ilitoka kwa mtu, na itaenda kwa mtu.

2

SHERIA YA PILI · KIINI CHA UJUMBE HUU

Kila kilichotulia kinaoza.

KWENYE FIZIKIA

Sheria ya pili ya elimu ya nishati na joto, yaani mvurugiko (entropy): kila kitu kilichoachwa chenyewe huelekea kwenye fujo na kupoteza nguvu yake. Hakuna kinachosimama kikabaki kama kilivyo. Msingi wake uliwekwa na Carnot (1824); Clausius ndiye aliyeipa jina “entropy” (1865), na Kelvin aliieleza pia [2].

Hii ndiyo sababu hakuna kitu kinachoitwa “kuhifadhi”. Unaweza kutumia tu.

Angalia mazingira yako:

Barafu

Juani Dar es Salaam, barafu haisubiri uamuzi wako. Dakika kumi ni dimbwi.

Samaki

“Samaki mkunje angali mbichi.” Leo ni kitoweo. Kesho ni harufu.

Shamba

Mwaka mmoja bila jembe, magugu yanarudi kudai ardhi yake.

Bati

Bati lisilopakwa rangi hushambuliwa na kutu, hata kama hakuna anayeligusa.

Betri

Gari lililopaki miezi mitatu bila kuwashwa, siku ya safari haliwaki.

Ubongo

Ujuzi usiotumika hufifia: ubongo hudhoofisha njia za mishipa ya fahamu (neva) zisizotumika. Kiingereza cha sekondari ulichosahau ni ushahidi.

Muda: bando lisilohamishika

Kila asubuhi kila mtu anapewa bando la saa 24. Tajiri na masikini, sawa kabisa. Halihamishiwi siku inayofuata (rollover). Saa 12 jioni, siku inapoisha, linakufa, likiwa limetumika au la.

Ndiyo maana hakuna anayeweza kuokoa muda. Unaweza tu kuuhamisha kutoka kitu kimoja kwenda kingine.

Na kupumzika si kuoza: usingizi na mapumziko ni kupanda, kwa sababu akili iliyopumzika ndiyo inayoamua vizuri.

Pesa: kibubu kinachovuja kimya

Bei zikipanda, pesa iliyolala inanunua kidogo kila mwaka. Jaribu mwenyewe:

KIKOKOTOO CHA KIBUBU

Kiasi ulichoficha, kwa shilingi (TZS)

100000

Bei zinapanda kwa mwaka

Asilimia 4

Miaka kikiwa kimelala: **10**

Baada ya miaka 10, kitanunua kile ambacho leo kinagharimu

TZS 67,556

Umepoteza TZS 32,444 bila kutumia hata shilingi moja.

Hiki ni mfano wa hesabu. Kiwango halisi cha mfumuko wa bei kinatolewa na Ofisi ya Taifa ya Takwimu (NBS) na Benki Kuu ya Tanzania.

Njia tatu za kila shilingi, kila saa, kila jasho

Kutumika

Chakula, nauli, bili ya umeme, kodi. Ni lazima, na ni sawa. Inatimiza kazi yake na kuisha hapo.

Matokeo: inaisha

Kuoza

Pesa iliyolala bila kazi, bando lisilotumika, ujuzi uliosahaulika, stoo isiyohesabiwa, mteja usiyempigia.

Matokeo: hasara ya kimya

Kupandwa

Ada ya mtoto, zana ya kazi, mtaji unaozunguka, ujuzi mpya, huduma bora kwa mteja, afya yako.

Matokeo: inarudi kubwa

Hakuna njia ya nne inayoitwa “kuhifadhiwa”.

Kutoamua nako ni uamuzi; ni kuchagua kuoza.

> **Kwa hiyo nisiweke akiba ya dharura?**

> Weka. Lakini elewa unachofanya. Akiba ya dharura si pesa iliyolala; ina kazi maalum: kukulinda siku ya ugonjwa, ajali au biashara kusimama. Unanunua utulivu. Hiyo ni matumizi.
>
> Vikundi vya michango ya pamoja, kama VICOBA (benki za jamii vijijini), ni kupanda: pesa yako hailali; inazunguka kwa wanachama na kufanya kazi. Adui si akiba. Adui ni pesa isiyo na kazi.

Kila shilingi ipewe kazi.

3

SHERIA YA TATU

Kila tendo lina mwitikio.

KWENYE FIZIKIA

Hii inatoka kwenye elimu ya mwendo: sheria ya tatu ya mwendo ya Isaac Newton (1687) [3]. Ukisukuma ukuta, ukuta unakusukuma kwa nguvu ile ile. Mvuvi akipiga kasia nyuma, ngalawa inasonga mbele.

Mama lishe anayeongeza kijiko kimoja cha maharage bila kuombwa anajenga foleni ya wateja waaminifu. Fundi aliyetoweka na malipo ya awali (advance) ya mteja mmoja amepoteza mtaa mzima.

Mfanyakazi anayetoa huduma ya kiwango cha chini kabisa analipwa kiwango cha chini kabisa, na mara nyingi anashangaa kwa nini.

> **Kuna tofauti moja ya fizikia.**
>
> Kwenye fizikia mwitikio unakuja papo hapo.
>
> Maishani unachelewa, kama mbegu.

> Na mara nyingi haurudi kutoka kwa yule uliyemtendea, bali kutoka upande usioutarajia. Lakini unarudi, tena maradufu.

“Mpanda ovyo hula ovyo.”

Zinavyoshikana

1. Hakuna unachopoteza kabisa. Kila kitu kinahama.
2. Kisichohamishwa kwa makusudi kinaoza.
3. Unapokipeleka ndipo kinapoamua kitakachorudi.

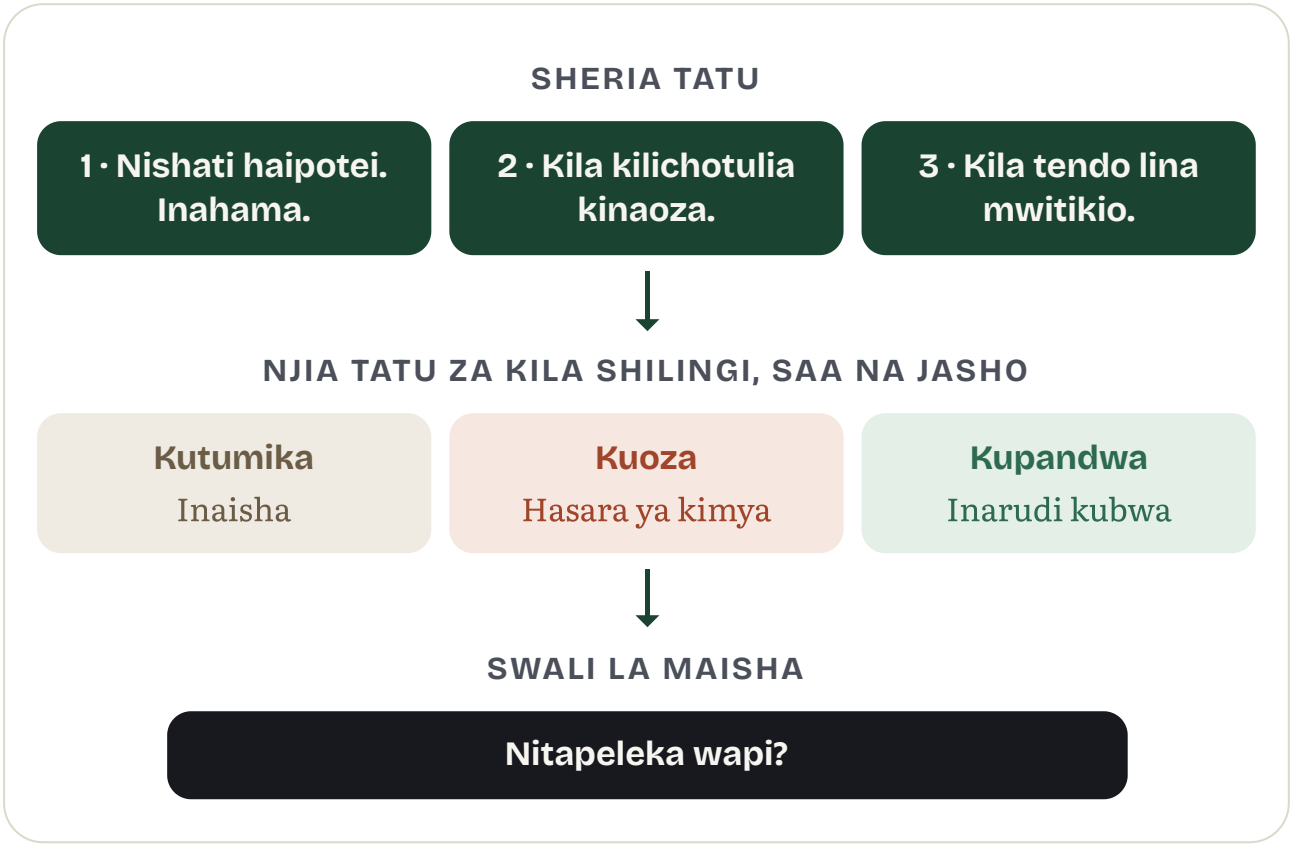

Sheria tatu, njia tatu, swali moja.

SWALI LA MAISHA

~~Nitaweka kiasi gani?~~

Nitapeleka wapi?

Picha kamili: maadui watatu, nguvu tatu

Maadui watatu hufanya kazi pamoja, kila mmoja humlisha mwenzake. Kila kipande cha ujumbe huu ni nguvu inayomshinda mmoja wao.

Kipande cha 1 · Utajiri

Adui: Jicho la mapungufu

✕ Tunatazama tunachokosa. Visingizio vinazaliwa, nasi tunapigana na vivuli.

✓ **Nguvu: Utajiri. Ona ulichonacho.**

↓ Tukishaamini hatuna kitu, hatuamui.

Kipande cha 2 · Uamuzi

Adui: Kutotenda

✕ Tulichonacho hatukipi kazi. Kinaoza kimya kimya: mvurugiko (entropy).

✓ **Nguvu: Uamuzi. Kipe kazi leo.**

↓ Na mvurugiko huo unaingia hata kichwani.

Kipande cha 3 · Umakini

Adui: Umakini uliotawanyika

✕ Akili isiyoongozwa inatawanyika na kuvuja, tone kwa tone.

✓ **Nguvu: Umakini. Linda umakini wako.**

Mzunguko wa maadui: umakini ukishatawanyika, tunarudi kutazama tunachokosa, na mtego unaanza upya.

Nguvu tatu, jengo moja

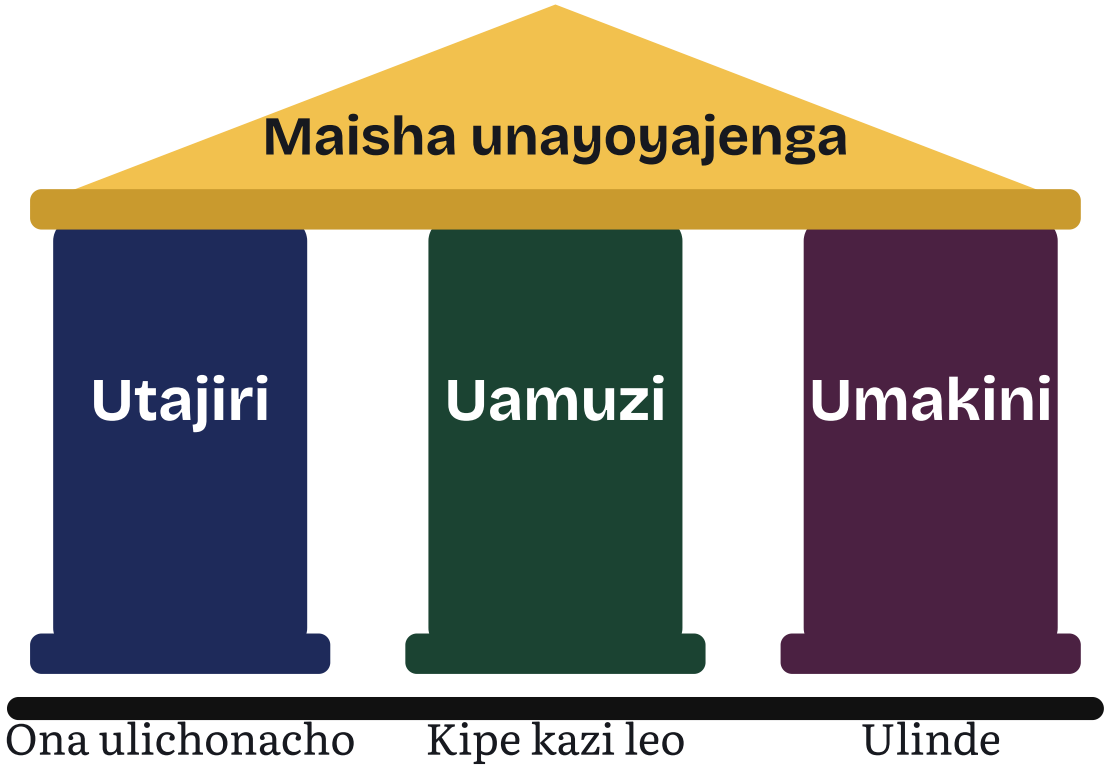

Uko hapa: Sehemu ya 2. Vipande viwili vingine vinakamilisha picha.

Kuchagua si kuamua

> **Kuna tofauti kati ya kuchagua na kuamua. Fanya maamuzi sasa.**

Kuchagua ni kupendelea: leo hiki, kesho kile, na milango yote inabaki wazi.

Kuamua ni kufunga milango mingine.

> **Mfano**
>
> Hata neno la Kiingereza “decide” linatokana na neno la Kilatini lenye maana ya “kukata”: ukiamua, umezikata njia nyingine zote.

Kisha unabaki na ulichokiamua, ukikifanya siku baada ya siku. Si kwa sababu umeambiwa, bali kwa sababu umekielewa. Hapo ndipo safari ya mabadiliko inapoanzia.

Binadamu ana uwezo wa kubuni, kujenga na kuishi maisha ya kipekee, **akiamini tu kwamba inawezekana**.

Huhitaji kuamua kila kitu leo. Amua jambo moja, na ulishike.

Kwa nini tunajua lakini hatufanyi?

Kujua sheria hizi hakutoshi.

Ubongo wetu una mazoea matatu yanayopigana nazo:

A **Hofu ya kupoteza**

Tafiti za saikolojia zinaonyesha maumivu ya kupoteza kitu yanahisiwa takriban mara mbili zaidi ya furaha ya kupata kitu sawa nacho [4]. Ndiyo maana tunashikilia pesa iliyolala hata ikioza: kuitoa kunauma zaidi kuliko kuiona ikifa polepole.

B **Upendeleo wa sasa**

Ubongo hupendelea zawadi ndogo ya leo kuliko kubwa ya kesho [5]. Video ya sasa hivi inashinda ujuzi wa mwaka ujao, kila siku. Sehemu ya 3 inaeleza kwa nini.

C **Mazoea**

Tabia ikishajengeka, ubongo huiendesha bila kuuliza [6]. Hapa ndipo tunapokutana tena na ujumbe wa kwanza: kufanya mambo kwa mazoea ni mtoto wa ujinga.

> **Nia nzuri haishindi mazoea. Mfumo ndio unashinda.**

Anza leo: hatua tatu

1. **Gawanya kabla ya kupokea**

   Ujumbe wa simu (SMS) wa “Umepokea” uwe kengele yako. Kila unapopokea pesa, kabla ya kutumia hata shilingi moja, igawe kwenye kazi tatu: kutumia, kinga ya dharura, kupanda. Hata kama ni elfu tano.

   Ishara tayari inakuja kwenye simu yako, kwa hiyo huhitaji kukumbuka.

2. **Fanya ukaguzi wa siku 7**

   Kila jioni, andika pesa, saa na nguvu zako za siku zilienda wapi, kwenye safu tatu.

   Siku ya saba, angalia safu ya “kuoza”. Hapo ndipo fursa yako ilipo.

3. **Ipe kazi kitu kimoja kilicholala**

   Shilingi zilizolala, ujuzi usiotumika, simu ya mteja usiyempigia.

   Chagua kimoja leo, na ukipande ili kikuwe.

SIKU 1	KUTUMIKA	KUOZA	KUPANDWA
Pesa	Nauli 2,000	Kubeti 3,000	Kitabu cha uhasibu 8,000
Muda	Saa 1 kupika	Saa 3 kuperuzi simu	Saa 1 kujifunza jedwali la hesabu (Excel)

SIKU 1	KUTUMIKA	KUOZA	KUPANDWA
Nguvu	Kazi ya kila siku	Kubishana mtandaoni	Kuwatembelea wateja 3

Mfano wa jedwali la ukaguzi.
Chora lako kwenye daftari au simu.

KWA WENYE BIASHARA

“Mali bila daftari hupotea bila habari.”

Methali hii tayari inaeleza sheria ya pili. Biashara isiyo na kumbukumbu inaoza kimya: stoo inaisha bila kujua, mkopo wa mteja unasahaulika, faida inachanganyika na mtaji.

Ukiwa na Mapato, kila jioni unajua kilichouzwa, kilichobaki na nani bado hajakulipa, hata ukiwa mbali na biashara yako.

Ijue Mapato

Elimu yako, biashara yako, watu wako: mfumo mmoja.

Ona mfumo kamili →

Huenda kuna mtu unayempenda anayeficha pesa kwenye kibubu leo, akiamini iko salama.

Maarifa ni nishati pekee inayoongezeka unapoigawa.

Sambaza ujumbe huu

Kama umenufaika na makala hii, watumie wengine kama shukrani kwa mwandishi.

Hiyo ndiyo hatua ya kwanza ya kuondoa ujinga kwa unaowajali.

Sambaza kwenye makundi ya familia, ya kazini na ya marafiki.

Sehemu hii ni kipande kimoja cha picha kamili. **Sehemu ya 1** ilikuonyesha ulichonacho. Hii imekuonyesha kwa nini usikiache kilale. Sehemu ya 3 inalinda kinachowezesha yote mawili: bila umakini, hata uamuzi mzuri unaishia njiani.

Imeandikwa na

Mohd Asaa Khamis

Mwanzilishi mwenza, na mtaalamu wa mabadiliko ya kidijitali

WhatsApp: MOHD · 0742 537 555

director@motech.co.tz

Vyanzo

1. Sheria ya uhifadhi wa nishati: Julius Robert von Mayer (1842), James Prescott Joule (1843 na kuendelea) na Hermann von Helmholtz (1847), “Über die Erhaltung der Kraft”.
2. Sheria ya pili ya elimu ya nishati na joto: Sadi Carnot (1824), “Réflexions sur la puissance motrice du feu”; Rudolf Clausius (1865), aliyeipa jina “entropy”; William Thomson, Lord Kelvin (1851).
3. Sheria ya tatu ya mwendo: Isaac Newton (1687), “Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica”.

4. Kahneman na Tversky (1979), “Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk”, Econometrica 47(2).
5. Laibson (1997), “Golden Eggs and Hyperbolic Discounting”, Quarterly Journal of Economics 112(2).
6. Wood na Neal (2007), “A New Look at Habits and the Habit-Goal Interface”, Psychological Review 114(4).

© Haki zote zimehifadhiwa. MOHD Technologies.

Ukurasa wa mwanzo: motech.co.tz · Sehemu zote tatu · Faragha